

Biểu tượng hoa mẫu đơn trong kiến trúc chùa Việt

ISSN: 2734-9195 15:36 28/07/2025

Hoa mẫu đơn, dù không được nhắc đến nhiều trong Kinh điển như hoa sen, nhưng lại chiếm một vị trí quan trọng trong không gian chùa chiền Việt Nam. Đây là biểu tượng tổng hoà của vẻ đẹp thẩm mỹ, tâm linh và bản sắc văn hóa dân tộc.

Tác giả: **Nguyễn Thị Thanh Thuý (Thích nữ Tuệ Hòa)**

Học viện Phật giáo Việt Nam tại Huế.

Tóm tắt: Hoa mẫu đơn, biểu tượng cổ xưa gắn với sự phú quý, viên mãn và vẻ đẹp tối thượng, không chỉ xuất hiện trong nghệ thuật dân gian mà còn hiện diện sâu sắc trong không gian Phật giáo Việt Nam.

Bài viết khảo sát ý nghĩa biểu tượng của mẫu đơn trong văn hóa Phật giáo, cách thức thể hiện trong kiến trúc chùa Việt, đồng thời đặt trong tương quan so sánh với biểu tượng hoa sen. Qua đó, nghiên cứu nhấn mạnh vai trò thẩm mỹ và tâm linh của hoa mẫu đơn, cũng như định hướng bảo tồn trong bối cảnh hiện đại.

1. Hoa mẫu đơn trong văn hóa Phật giáo

Hoa mẫu đơn – loài hoa biểu tượng cho sự sang trọng và cao quý – không chỉ được mệnh danh là “vua của các loài hoa” trong văn hóa Trung Hoa, mà còn hiện diện phong phú trong nghệ thuật Phật giáo. Tại Việt Nam, hình tượng này được tiếp biến, tích hợp trong kiến trúc chùa chiền, tranh thờ, phù điêu, pháp khí và trang phục, mang theo tầng tầng lớp lớp ý nghĩa tâm linh. Bài viết nhằm phân tích biểu tượng hoa mẫu đơn trong tư tưởng Phật giáo, khảo sát hình thức ứng dụng trong chùa Việt và đề xuất hướng bảo tồn bền vững.

Trong Phật giáo Đại thừa, các loài hoa thường mang tính biểu tượng cho từng giai đoạn trong hành trình tu tập: từ khởi tâm, rèn luyện, cho đến giác ngộ. Nếu như hoa sen tượng trưng cho sự thanh tịnh nở lên từ bùn, thì hoa mẫu đơn đại diện cho sự viên mãn tròn đầy của quả vị tu chứng. Không mang tính khởi điểm

như sen, hoa mẫu đơn thể hiện đỉnh cao của quá trình tu tập: trí tuệ viên mãn, từ bi vô lượng và đức hạnh tròn đầy.

“

”.[1]

Tầng tầng lớp lớp cánh hoa mẫu đơn nở xòe biểu thị các tầng nhận thức trong quá trình hành trì. Mỗi cánh hoa là một giai đoạn vượt qua vô minh, hướng đến Bát Nhã trí. Nhụy vàng ở trung tâm giống như ngọn đèn trí tuệ – thành tựu cuối cùng của người hành giả. Điều này cũng tương đồng với quan niệm của Mật tông, nơi hình tượng hoa thường được dùng để tượng trưng cho các luân xa nội tâm – và mẫu đơn là đỉnh điểm của sự khai mở.

Khác với hoa sen vốn phổ biến trong Kinh điển, mẫu đơn không mang tính biểu tượng giáo lý phổ quát, nhưng lại thường xuất hiện trong không gian văn hóa Phật giáo, đặc biệt là trong nghệ thuật thờ tự, trang trí, và nghi lễ. Đây là biểu hiện của quá trình bản địa hóa hình tượng Phật giáo, nơi Phật giáo Việt Nam dung hòa tư tưởng tôn giáo với biểu tượng văn hóa dân gian.

Trong nghệ thuật truyền thống, hoa mẫu đơn còn được gắn với hình ảnh người phụ nữ lý tưởng: hiền hậu, đoan trang, đầy đủ công – dung – ngôn – hạnh. Khi mẫu đơn được đặt trong không gian chùa chiền, nó không chỉ thể hiện vẻ đẹp hình thức mà còn là biểu tượng của tâm hồn giác ngộ và lòng từ bi vô lượng.

2. Biểu tượng hoa mẫu đơn và hoa sen trong Phật giáo từ góc nhìn so sánh

Hoa sen từ lâu đã được tôn vinh là biểu tượng thiêng liêng và tinh khiết trong Phật giáo, đặc biệt trong Kinh Pháp Hoa và Kinh Hoa Nghiêm, nơi hình ảnh sen gắn liền với trí tuệ, từ bi và sự vượt thoát khỏi ô nhiễm trần thế. Hoa sen mọc từ bùn mà không nhiễm mùi bùn, gợi nhắc con đường tu hành vượt khỏi vô minh, dẫn đến thanh tịnh nội tâm. Chính vì vậy, sen thường xuất hiện dưới chân Phật, trên ngai Bồ Tát hay trong các pháp khí nghi lễ.

Trong khi đó, hoa mẫu đơn – tuy không phổ biến trong kinh điển – lại được sử dụng rộng rãi trong không gian nghệ thuật Phật giáo, với vai trò bổ sung ý niệm viên mãn sau hành trình tu tập. Nếu hoa sen là biểu tượng của hành trình vượt chướng ngại, thì mẫu đơn là hình ảnh của đích đến: một tâm hồn đã được mài giũa, đủ trí và bi, sống trong an lạc và viên mãn.

Ví dụ, trong chùa Keo (Thái Bình), ta có thể thấy hình ảnh hoa sen được khắc ở nền cột hoặc chân bàn thờ – nơi biểu thị nền tảng đạo đức và giới luật – còn mẫu đơn lại xuất hiện ở đầu đao mái chùa hay trên hoành phi – biểu thị sự tôn quý, tròn đầy và viên mãn của đạo hạnh. Hay tại chùa Tây Phương, hoa sen được chạm trên các bệ tượng, trong khi mẫu đơn xuất hiện ở phù điêu hoành phi, câu đối – như một tầng cao hơn về mặt biểu tượng thẩm mỹ và tâm linh.

Sự xuất hiện đồng thời của cả hai biểu tượng này phản ánh triết lý Phật giáo Đại thừa một cách sâu sắc: Giác ngộ không chỉ là đoạn trừ khổ đau mà còn là an trú trong vẻ đẹp thẩm sâu của nội tâm đã tu tập viên mãn. Như một đóa sen vươn lên giữa bùn nhơ và một đóa mẫu đơn nở rộ giữa vườn đạo – cả hai đều là những biểu tượng thiêng liêng cho hành trình và kết quả của đạo pháp.

浙江东阳卢宅隔扇窗牡丹花隔心。不求奇，但求稳，对称是最好的办法。中心花灵活处理，画龙点睛。
素材天下 sucaisucal.com 编号: 02598137

Hoa mẫu đơn trong trang trí ở Trung Quốc

3. Biểu tượng hoa mẫu đơn trong kiến trúc và mỹ thuật chùa Việt

Trong kiến trúc, hoa mẫu đơn được chạm khắc trên hoành phi, câu đối, cột, lan can, trụ đá, thường kết hợp với rồng, phượng và sen để tạo nên bố cục hài hòa. Các chùa như Tây Phương (Hà Nội), Keo (Thái Bình), Bút Tháp (Bắc Ninh) là ví dụ tiêu biểu.

Đặc biệt, tại chùa Tây Phương, hình tượng mẫu đơn được thể hiện với kỹ thuật chạm khắc tinh xảo, uyển chuyển đến từng cánh hoa.

Trong hội họa và phù điêu, biểu tượng mẫu đơn xuất hiện trong tranh thờ, bao lam, bình phong, thường gắn liền với các linh vật hoặc biểu tượng Phật giáo như bánh xe pháp, mây lành... tạo chiều sâu cho không gian thờ tự. Trên các vật phẩm như lư hương, bát hương, tràng phan, mẫu đơn được khắc họa như một lời nguyện cầu cho sự viên mãn và trí tuệ sáng suốt.

Trong trang phục và pháp khí, trên áo cà sa, y phục tăng sĩ, hình mẫu đơn đôi khi được thêu viền, tượng trưng cho đức hạnh viên mãn.

Trong các lễ hội lớn như Vu Lan, Phật Đản, mẫu đơn hiện diện trên cờ, lọng che, tạo nên không gian lễ nghi trang trọng và đầy chất thiền.

4. Bảo tồn và phát huy hình tượng hoa mẫu đơn trong kiến trúc chùa Việt đương đại

Trong bối cảnh trùng tu và xây dựng mới các công trình Phật giáo hiện nay, việc đưa biểu tượng hoa mẫu đơn vào thiết kế kiến trúc không chỉ góp phần bảo tồn giá trị truyền thống mà còn tạo ra không gian thờ tự mang đậm bản sắc văn hóa Việt. Những ngôi chùa đang dần tích hợp mẫu đơn vào các hạng mục trang trí như kính màu nghệ thuật, phù điêu gốm, khảm trai trên hoành phi, bao lam, hay trang trí trần vòm. Sự xuất hiện của mẫu đơn trong các chi tiết này không chỉ nâng cao giá trị thẩm mỹ tổng thể mà còn truyền tải một thông điệp sâu sắc về sự viên mãn trong tu tập, trí tuệ và từ bi của đạo Phật.

Các nghệ nhân hiện đại cũng đang phát triển những mẫu chạm khắc mẫu đơn mới, hài hòa giữa kỹ thuật truyền thống và vật liệu đương đại như đá mỹ nghệ, gỗ quý, composite chịu thời tiết, giúp nâng cao độ bền và tính biểu cảm của biểu tượng. Nhiều chùa như chùa Bái Đính, Thiền viện Trúc Lâm Yên Tử, hay các chùa mới tại miền Nam đã mạnh dạn ứng dụng hoa mẫu đơn như điểm nhấn nghệ thuật trong không gian nội tự và ngoại cảnh. Đặc biệt, việc lồng ghép hình tượng mẫu đơn vào các sản phẩm pháp khí, trang phục tăng sĩ và không gian lễ hội không chỉ giúp tăng tính linh thiêng và trang trọng mà còn tạo sự kết nối giữa hình ảnh nghệ thuật và con đường tu tập. Nhìn thấy hình mẫu đơn trong không gian chùa, Phật tử như được nhắc nhở về mục tiêu viên mãn của đạo hạnh – nơi đức hạnh, trí tuệ và lòng từ bi được vun bồi từng ngày như những lớp cánh hoa nở. Song song đó, nhiều trung tâm văn hóa Phật giáo, thiền viện và trường nghệ thuật đang triển khai các lớp học, workshop về vẽ, thêu, chạm khắc hoa mẫu đơn. Những hoạt động này không chỉ bảo tồn kỹ thuật chế tác

truyền thống mà còn khơi dậy tình yêu văn hóa và tinh thần hướng thiện cho thế hệ trẻ – những người kế thừa di sản văn hóa kiến trúc Phật giáo Việt Nam trong tương lai.

Việc bảo tồn và phát huy biểu tượng hoa mẫu đơn không đơn thuần là phục dựng vẻ đẹp cổ xưa, mà còn là cách để kiến tạo không gian thiền môn sống động, nơi cái đẹp không chỉ để chiêm ngưỡng mà còn để hướng tâm, nuôi dưỡng tâm hồn và nâng đỡ bước chân tu tập của hàng Tăng Ni, Phật tử trong đời sống hiện đại.

Hoa mẫu đơn, dù không được nhắc đến nhiều trong Kinh điển như hoa sen, nhưng lại chiếm một vị trí quan trọng trong không gian chùa chiền Việt Nam. Đây là biểu tượng tổng hòa của vẻ đẹp thẩm mỹ, tâm linh và bản sắc văn hóa dân tộc. Việc bảo tồn và phát triển biểu tượng này là một trong những cách thức thiết thực để giữ gìn hồn cốt Phật giáo Việt Nam trong dòng chảy đương đại.

Chú thích:

[1] <http://www.china777.org/html/whys/201209163103.html>

Tài liệu tham khảo:

1. Nguyễn Lang (1974), Việt Nam Phật Giáo Sử Luận, Nxb Văn Học.
2. 单瓣牡丹 , 重瓣牡丹 , 紫牡丹 .
3. Elle Decoration Vietnam, “Hoa mẫu đơn: Hiện thân của vẻ đẹp quý phái”, <https://www.elledcoration.vn/trends/moodboard/hoa-mau-don-hien-than-cua-ve-dep-quy-phai>.
4. <http://www.china777.org/html/whys/201209163103.html>.